

ДЕРЖАВНА ЕКСПЕРТИЗА І МОНІТОРИНГ НАДРОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ РЕНТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Жикаляк М.В.¹

¹ – ДРГП «Донецькгеологія», м. Артемівськ, Україна, dongeo@ukr.net

Анотація. Наведені інноваційно-інвестиційні аспекти розвитку надрокористування і гірничої діяльності в умовах реформування рентних відносин в Україні. При цьому державна експертиза і моніторинг надрокористування забезпечить функціонування оперативної інформаційно-аналітичної системи щодо державного регулювання використання мінерально-сировинних ресурсів та охорони надр на принципах аудита надрокористування. Збір, аналіз і впорядкування даної інформації на загальнодержавному рівні з врахуванням особливостей рентних відносин та повноти оподаткування гірничої ренти сприятиме ефективному розвитку вітчизняного мінерально-сировинного комплексу.

STATE EXPERTISE AND MONITORING OF SUBSOIL RESOURCES MANAGEMENT IN CONDITIONS OF REFORMING OF RENT RELATIONS IN UKRAINE

Zhykalyak N.V 1

¹ – SRGE «Donetskgeologiya», Artemivsk, Ukraine, dongeo@ukr.net

Innovation and investment aspects of the development of subsoil resources management and mining activities in the conditions of reforming of rent relations in Ukraine are specified. The state examination and monitoring of subsoil resources management will ensure the functioning of the operational information and analytical system for state regulation of using of mineral and raw material resources and protection of subsoil resources on the principles of audit of subsoil resources using. Gathering, the analysis and ordering of the information on a national level, taking into account the peculiarities of rent relations and completeness of the taxation of mining rent will contribute to the effective development of the national mineral and raw material resource complex.

Вступ. Інноваційна економіка сталого розвитку, яка враховуватиме інтереси майбутніх поколінь в енерго-і ресурсоспоживанні, ефективну охорону природи і збереження довкілля є основою промислового розвитку держави на період до 2030 року і подальшу перспективу. Впровадження нових технологічних процесів з використанням нової сировини і нових матеріалів, а також економічно збалансовані зміни в організації та технічному переоснащенні гірничого виробництва – головна національна задача щодо екологічно ощадливого природо-і ресурсокористування в Україні. При цьому здійснення в умовах реформування рентних відносин ефективної державної політики в сфері надрокористування з врахуванням необхідності розширення взаємодії і інформаційного обміну між спеціально уповноваженими державними органами, гірничопромисловими регіонами, органами місцевого самоврядування, надрокористувачами та громадськими організаціями з питань збалансованого видобування корисних копалин і гірничої діяльності можливо тільки із забезпеченням ефективного функціонування державної експертизи та моніторингу використання надр як системи об'єктивного незалежного оцінювання надрокористування на відповідність спеціальним дозволам, законодавчим і нормативним актам, стандартам і технічним регламентам, інструктивним та методичним вимогам.

Виклад основного матеріалу. Інерційний механізм екстенсивного надрокористування в умовах реформування рентних відносин в Україні не блокується і не модернізується, а з врахуванням впливу економічної кризи він реально набирає тепер уже безконтрольні оберти, забезпечуючи життєдіяльність технічній і технологічній відсталості або суттєво активізує тіньове, екологічно та промислово небезпечне видобування корисних копалин. Разом з тим розвиток ринкових механізмів та загальні тенденції глобалізації економіки при видобуванні базових (традиційних) і високоліквідних видів корисних копалин обумовили нагальну необхідність пошуку нових форм господарювання та державного регулювання надрокористування, які б суттєво збільшили якість і економічність кінцевого мінерально-сировинного продукту при одночасному зростанні його цінності для держави в цілому, гірничо-промислових регіонів і для кожної людини зокрема. Тобто інноваційно-інвестиційні

перспективи надрокористування і сталий розвиток мінерально-сировинної бази України в сучасних умовах повинні реалізовуватись не тільки шляхом підготовки і видобування традиційних та нетрадиційних вуглеводнів, розвідки благородних і рідкісних металів, але, перш за все, враховувати рівень погашення базових для вітчизняної економіки або високоліквідних на внутрішньому і зовнішньому ринках корисних копалин.

Державна експертиза і моніторинг надрокористування визначають та обумовлюють активну участь Держгеонадр України і акредитованих підвідомчих підприємств та організацій в розробці і впровадженні оперативної багаторівневої системи надрокористування та охорони геологічного середовища в складі єдиної комплексної системи моніторингу довкілля. Здійснення моніторингу надрокористування характеризується застосуванням наступних обов'язкових принципів:

- переважно регіонального (територіального) принципу об'єктового моніторингу;
- принципу компетентності та належної фахової детальності;
- принципу доведення (переконання) та обов'язкового керівництва тільки чинними нормативно-правовими актами і документами;
- принципу етичної поведінки, незалежності та чесності в поданні результатів і висновків.

При виконанні експертизи та моніторингу надрокористування необхідно також враховувати загальнодержавну власність на надра, платність користування надрами, централізований державний дозвільний характер надання прав на користування надрами, поверненість ділянок надр, розподіл правових позицій та незалежності правового статусу земельних ділянок і ділянок надр, а також примусове вилучення тих ділянок надр, при використанні яких виявлені грубі порушення умов надрокористування тощо. Одночасно наявність уже зараз переважно приватної форми власності гірничовидобувних компаній та неминуче кардинальне реформування рентних відносин в Україні суттєво обмежить пряму участь держави в гірничій діяльності загальним вивченням надр, збором, обробкою та передачею користувачам геологічної інформації, адміністративними і регуляторними функціями. Крім того, у відповідності із загальноєвропейськими принципами і поетапним впровадженням у вітчизняну економіку ринкових механізмів та чинників, відбуватиметься більш чітка специфікація прав власності на мінеральні ресурси в надрах, спрощення, скорочення строків розгляду і детальної регламентації всіх процедур доступу до надр і щодо припинення гірничих прав, а також зменшення можливостей для дискреційних рішень уповноважених осіб та їхнього втручання в діяльність гірничовидобувних компаній. Тому в майбутньому виконання експертизи і моніторингу об'єктів надрокористування доцільно буде здійснювати на засадах **аудита надрокористування** з розробкою відповідних надроресурсних вимог-стандартів за аналогією із стандартом ISO-14000, які більш конструктивно будуть стрийматися надрокористувачами. До речі, за більш чим 20-річний досвід роботи Стандарту ISO-14000 в європейських країнах зараз 80% підприємств і країн вважають екологічний аудит і сертифікацію ефективними, 60% окупили свої природоохоронні витрати за один рік, а біля 80% переконані в отриманні прибутку від інноваційних екологічно ошадливих капіталовкладень на довгостроковій основі.

Безумовно зараз в реальних соціально-економічних умовах України найбільш оптимальний підхід щодо державного регулювання і підвищення ефективності моніторингу надрокористування може ґрунтуватись на класичних дослідженнях комплексу економічних відносин, які виникають в зв'язку із формуванням рентних відносин, розподілом та перерозподілом гірничої ренти. Пов'язано це з тим, що в результаті радикальних соціально-економічних перетворень в країнах пострадянського простору, приватизації майже всіх державних підприємств вітчизняного мінерально-сировинного комплексу, а також створення нових недержавних гірничовидобувних компаній і фірм, значна частина доходів від їх діяльності, включаючи гірничу ренту, поступає в розпорядження приватних осіб, оскільки механізми перерозподілу цих доходів в суспільних (загальнодержавних) інтересах недостатньо ефективні. При цьому в Україні постійно знижується рівень технологічної та екологічної безпеки гірничовидобувної діяльності, низькими темпами здійснюється реконструкція і модернізація виробництва, впровадження безвідходних, енерго-і

ресурсозберігаючих технологій, а розмір інвестицій в природоохоронні заходи за останнє десятиріччя зменшився в 3,2 рази. Тому в процесі державної геологічної експертизи і моніторингу надрокористування особливу увагу необхідно приділити аналізу питань справедливого (повного) оподаткування гірничої ренти в обсягах і умовах справляння плати за користування надрами згідно чинного Податкового кодексу України.

Різниця в кон'юктурі і якості видобутих корисних копалин, фактичні гірничо-геологічні і екологічні умови їх видобування, розташування родовищ, наявність або відсутність розвинутої інфраструктури, що обумовлює суттєву різницю в доходах видобувних підприємств, в чинному Податковому кодексі ніяк не враховується, оскільки ставки плати за надра не диференційовані в залежності від даних чинників, а розмір плати за користування надрами практично не залежить від доходів гірничовидобувних підприємств і компаній. Тому, щоби надроресурсний податок був соціально справедливим і враховувався в доходах гірничовидобувних підприємств, його ставки повинні бути диференційованими по родовищам з різними гірничо-геологічними умовами і якістю сировини і розраховуватись за результатами геологорозвідувальних робіт, техніко-економічного обґрунтування та даних інвестиційних проектів.

Висновок. Створення єдиної інформаційно-аналітичної системи щодо організації та виконання державної геологічної експертизи і моніторингу надрокористування є надзвичайно ефективним та оперативним заходом державного регулювання надрокористування в сучасних соціально-економічних умовах. Збір, облік, аналіз і впорядкування даної надроресурсної інформації з врахуванням особливостей рентних відносин та повноти оподаткування гірничої ренти забезпечить ефективне функціонування вітчизняного мінерально-сировинного комплексу в інтересах народу України і майбутніх поколінь.